

IMENICE OKOLINA, OKOLICA I OKOLIŠ U ZEMLJOPISNOM ZNAJSTVENOM JEZIKU

Ratimir Kalmeta

0. U »Školskim novinama« od 26. rujna 1978. godine čitamo da se na njihovim stranicama uvodi nova rubrika »Čovjekova okolina i obrazovanje«. U svezi s ovakvim naslovom u posebnoj se članku (»Ekološka terminologija«) među ostalim tumači i značenje riječi *okolina* koja je — prema takvu tumačenju — ekološki, dakle prostorni pojam. Takvo svoje gledište istaknute novine opravdavaju time što su riječ *okolina* kao prostorni pojam navodno prihvatili »većina naših ljudi« i »Bilten Republičke konferencije SSRN Hrvatske«. Neobična je jezično-strukovna i još čudnija je jezikoznanstvena argumentacija!

1. Tko se to krije iza izričaja »većina naših ljudi«, gdje oni žive i koji im je materinski jezik? Kad bi tvrdnja pisca članka »Ekološka terminologija«, prema kojoj je većina naših ljudi prihvatila riječ *okolina* kao ekološki, tj. kao prostorni pojam, bila točna, onda bi to značilo da većina naših ljudi ne prihvaća tumačenje kakvo im daje hrvatski književni jezik i njegov zemljopisni znanstveni jezik. Naši ljudi već u osnovnim školama uče da su imenice *okolica* i *okolish* prostorni pojmovi, znači — zemljopisni su i ekološki pojmovi. Takvo tumačenje značajno je i za ostale znanosti i za one pisce koji su u stanju lučiti pojmovni sadržaj riječi *okolica* (*okolish*) od riječi *okolina*. Zamijetio sam da se riječi *okolica* i *okolish* sve češće pojavljuju/čuju i u nekim emisijama RTV Zagreb. Ja bih rekao da u ovome slučaju uopće ne možemo govoriti o nekakvoj tvrdnji da većina naših ljudi prihvaća riječ *okolina* kao prostorni, a time i ekološki pojam. To mogu biti samo pojedinci koji ne znaju ili neće da znaju da takva riječ nema prostorno značenje. Valjalo bi jednom upamtiti da imenice *okolica* (*okolish*) i *okolina* nisu istoznačnice ili sinonimi. Prema tomu svaki čitatelj »Školskih novina«, koji može ili hoće oćutjeti duh hrvatskoga književnog jezika, proćitat će naslov »Čovjekova okolina i obrazovanje« i ovako: »Čovjekovo ljudsko društvo i obrazovanje«! U oba slućajaja naslov ne odgovara ekološkom sadržaju štiva koje »Školske novine« za svoje ćitatelje tićskaju. U zemljopisnom znanstvenom jeziku riječi *okolica* i *okolish* tumaćimo kao prostorne, tj. zemljopisne i ekološke pojmove. Takve rijeći nisu arhaizmi koje, eto, netko želi izvući iz zaborava i to radi nekakvih posebnih razloga. Imenice *okolica* i *okolish* žive su hrvatske rijeći koje u hrvatskom književnom jeziku, a time i u zemljopisnom znanstvenom jeziku kao njegovoj grani, rabimo 100 godina (prema mojoj provjeri).

2. Kad bi nekim slućajem i opstojali opravdani strukovno-jezićni razlozi da dosadašnji pojmovni sadržaj riječi *okolica* i *okolish* odbacimo, a s nakanom

da ih zamijenimo riječju *okolina*, onda bismo u tomu slučaju mogli postaviti ovakvo pitanje: jesu li pojedinci, makar bili i jezikoslovci, i uredništva pojedinih novina i časopisa pozvani da mijenjaju tradicijsku uporabu stanovitih riječi? Oni bi svoje mišljenje mogli predložiti odgovarajućim znanstvenim ustanovama koje bi trebale odlučiti što i kako treba činiti. Ovako ne postupati značilo bi u našem jeziku stvarati zrele uvjete za provedbu nečije jezične samovolje ili nečijega jezičnog svaštarenja. Kome bi takva jezična politika i politika u jeziku odgovarala?

3. U zemljopisnom znanstvenom jeziku kao grani hrvatskoga književnog jezika već 190 godina rabimo riječi *okolica* i *okoliš* kao prostorne pojmove, a ne riječ *okolina*, kako bi to htjele »Školske novine«. Da je to tako, dokazujem primjerima koje sam uzeo iz hrvatske zemljopisne literature, i to za vrijeme od godine 1878. do 1978. Evo nekoliko izvadaka iz naših zemljopisnih udžbenika i priručnika!

1878.

- »Najviše bakra ima u okolišu Fojnice...«
- »U okolici Fojnice i Kreševa A. Conrad...«
- »U okolici Kreševa našli su na više mjesta rumenice...«
- »Osobito je limonitom bogata okolica Vareša...«
- »U okolici Banjaluke... ima moćnih slojeva ugljena...«
- »Okoliš grada Jajca...«
- »Okoliš Trebinja sa današnjom Dalmacijom... sačinjavaše... posebnu kneževinu...«
- »Ni na mostu ni u okolišu njegovu nema nikakvih rimskih napisa, već nekoliko slabo čitljivih napisa turskih...« (Ovim primjerom pokazujem kako pisac rabi riječ *okoliš* za prostorni opis stanovitog objekta koji se nalazi neposredno uz mostarski kameni most, dakle za oznaku njegove lokacije unutar gradskih međa!)

(VJEKOSLAV KLAIĆ, *Bosna — Podatci o zemljopisu i poviesti, I. dio: Zemljopis*, Zagreb, 1878, str. 36, 37, 124, 153, 165, 172, 196. i 268.)

1882.

- »Trst je s okolicom neposredno pod ministarstvom, te je gradsko tršćansko zastupstvo ujedno i sabor za Trst i okolicu.«

(I. HOIĆ, *Zemljopis Austro-Ugarske monarkije — Za gradanske škole*, Zagreb, 1882, str. 66.)

1890.

- »Plitki krš okolice Generalskog Stola u Hrvatskoj...«

(D. GORJANOVIĆ-KRAMBERGER u *Glas Srp. kr. akad., knj. 85*, Beograd, 1911.)

1894.

— »Geologijski snošaji okolice Klanječke i Pregradske...«

(D. GORJANOVIĆ-KRAMBERGER, *RAD CXX*, Zagreb, 1894.)

»... dok je južno iztočno Beira »Baiksa« izuzev okoliš Branke pusta ledina...«

(IVAN HOIĆ, *Slike iz zemljopisa, knj. IV*, Zagreb, 1894, str. 109.)

1897.

— »Geologija okolice Kutjeva«

(D. GORJANOVIĆ u *RAD-u JAZU, knj. 131*, Zagreb, 1897.)

1898.

— »Moskva ima krasnu okolicu...«

— »U Kazanju i u okolici ima više samostana...«

(Dr. IVAN HOIĆ, *Slike iz obćeg zemljopisa, knj. IV*, Zagreb, 1898, str. 325. i 364.)

1905.

— »U Spljetu i njegovoj okolici ima i znamenitih spomenika hrvatskih iz doba narodne samostalnosti i kasnije...«

— »Okolica je makarska krasno obrađena...«

(Dr. JOSIP MODESTIN, *Zemljopis i statistika Austro-Ugarske monarhije za srednje škole*, Zagreb, 1905, str. 75. i 76.)

1922.

— »U okolici su pariskoj: Versailles«

(HOIĆ-MODESTIN, *Zemljopis za srednje škole*, Zagreb, 1922, str. 241.)

— »Važno je u kakvoj je vezi sa svojom okolicom... Što je okolica plodnija i naprednija, a grad pristupačniji, to će bolje napredovati.«

(VID BALENOVIĆ, *Opća geografija*, Zagreb, 1922, str. 202.)

1923.

— »Palermo (346), na sjevernoj obali Conca (konka) d'oro, tj. u zlatnoj školjci, tako nazvanoj okolici zbog krasote i rodnosti njezine, živo trguje osobito s Napuljem.«

(HOIĆ-MODESTIN, *Zemljopis za srednje škole*, Zagreb, 1923, str. 201.)

1925/26.

— »Geomorfologija i hidrografija okoliša Ogulina...«

(*Xenia Gorjanović*, Zagreb, 1925/26.)

1927.

- »U okolici beogradske smjestio se lijepi ljetnikovac Topčider...«
— »Osim pomenutih šetališta usred grada ima Zagreb u najbližoj okolici
krasne perivoje — Tuškanac i Maksimir«
(DRAGUTIN ŠILLER, *Zemljopis kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca
za osnovne škole*, Zagreb, 1927, str. 9. i 73.)

1928.

- »Druge su važne grane industrije... cementa (naročito u najbližoj okolici
Spliti)...«
(IVO JURAS, *Zemljopis Jugoslavije*, Zagreb, 1928, str. 54.)

1931.

- »Rudarstvo... Osobito se ističe Srednji Ural, naročito okolica Pjerma i
krajevi između Dona i Donca.«
(M. PAULIĆ, *Geografija za privredu, saobraćaj i trgovinu, sv. III*,
Zagreb, 1931, str. 94.)
— »Pedološka istraživanja Senja i bliže okolic«
(M. GRAČANIN, *GZŠP — 3*, Zagreb, 1931.)

1942.

- »Dobro sačuvana okamina ljuštore školjkaša... iz litavskih vapnenaca
okolice Ivanca u Hrvatskom Zagorju«
(MATICA HRVATSKA, *Zemljopis Hrvatske — I*, Zagreb, 1942, ta-
bela I.)

1952.

- »... u vulkanskoj okolici Katmajna na Alaski...«
(BOHINEC-KRANJEC-SAVNIK, *Opća geografija — I*, Zagreb, 1952,
str. 137; prijevod sa slovenskog jezika.)

1954.

- »Najpoznatiji su naši kamenolomi... u Bosni (okolica Sarajeva, Donji
Vakuf)...«
(RUDE PETROVIĆ, *Ekonomska geografija Jugoslavije*, Zagreb, 1954,
str. 165/66.)

1955.

- »Položaj grada prema daljoj okolici...«
(RATIMIR KALMETA, *Opća geografija za više razrede srednjih
škola*, Zagreb, 1955, str. 224.)

1966.

- »Godine 1923. potres u okolici Tokija izazvao je katastrofu...«
(JOSIP ROGLIĆ, *Geografski elementi i faktori*, Zagreb, 1966, str.
138.)

1970.

— »U okolici grada...«

(BAUER-ROGIĆ, *Osnove ekonomske geografije za 1. razred stručnih škola*, Zagreb, 1970.)

1971.

— »Svjetski glas imaju vina iz... okolice Bordeauxa...«

(ŽAVERIJE STAZIĆ, *Ekonomska geografija svijeta za II. razred*, Zagreb, 1971, str. 32.)

1973.

— »Tri su bliske riječi: okolina, okolica, i okoliš, koje su pojmovnom diferencijacijom dobile i posebna značenja. Okolina ima socijalno značenje, npr. »kreće se u lošoj okolini«, okolica sadrži prostorni aspekt, npr. »zagrebačka okolica«; okoliš ima kompleksno ekološko značenje, tj. obuhvaća prirodnu osnovu i društvenu modifikaciju, a to je ono što želimo time istaknuti!

(Dr. JOSIP ROGLIĆ, *Geografski aspekt degradacije okoliša; Geografski horizont*, Zagreb, 1973, godina XIX, br. 3—4.)

1974.

— »S periferije Londona iz bliže okolice svako jutro putuju u središte grada...«

(ALFONSO CVITANOVIĆ, *Zemlja i ljudi — 2, Zemljopisna čitanka za IV. razred osnovne škole*, Zagreb, 1974, str. 109.)

— »Najvažnije industrijske grane nalaze se u Lisboi (Ližboi) ili Lisabonu i njegovoj okolici«

(ALFONSO CVITANOVIĆ, *Zemlja i ljudi — 2, Udžbenik za VI. razred osnovne škole*, Zagreb, 1974, str. 61.)

1974.

— »Stanovištvo našeg primorja i zaštita okoliša«

(MLADEN FRIGANOVIĆ u *Geografskom horizontu*, Zagreb, 1974, Godina XXX, Br. 1—4, str. 11.)

— »U pojedina nekadašnja sela zagrebačke okolice doseljava se zagrebačka industrija...«

Dr. STANKO ŽULJIĆ, *Stanovištvo; Geografija SR Hrvatske — Središnja Hrvatska 1*, Zagreb, 1974, str. 97; nakladnik Institut za geografiju Sveučilišta u Zagrebu.)

1978.

— »Stoga pisac ovog članka, poštujući duh hrvatskoga književnog jezika, kad misli na odnos koji postoji između čovjeka i prostora kao zemljopisnog ili

biološkog pojma, nema smionosti napisati 'u novoj okolini'. Još bi manje imao hrabrosti napisati da je 'naša OKOLINA zagađena'.«

(Dr. RATIMIR KALMETA, Zdravstveni turizam i turizmologija (2); Liječničke novine — Društveno glasilo Zbora liječnika Hrvatske, broj 31, god. VIII, rujan 1978.)

4. Vjerujem da izvaci iz djela naših istaknutih zemljopisaca nedvojbeno dokozuju da je netko, kad govori ili piše o riječi *okolina* kao prostornom (ekološkom) pojmu, u teškoj zabludi. Međutim zlo je tim veće jer se takvo pogrešno tumačenje tiska u »Školskim novinama«. Kao takvo usvojiti će ga mnogi nepućeni nastavnici i dalje prenijeti svojim učenicima. Tako bi nam naša djeca jednog dana mogla reći da mi ne znamo protumačiti značenje riječi *okolica*, *okolish* i *okolina*, da ono potječe iz vremena Austro-Ugarske, da su riječi koje mi stariji rabimo arhaizmi itd. Da je tumačenje hrvatskih zemljopisaca riječi *okolica* i *okolish* s gledišta hrvatskoga književnog jezika pravilno, potvrđuje nam i dr. Božidar Finka svojim člankom »Društvena okolina i zagrebačka okolica«, objavljen u zagrebačkom VJESNIKU od 9. XI. 1976. godine:

»Kao što je rečeno, riječ se *okolina* odnosi na društvenu sredinu, na društvo u kojem čovjek živi, a ne na prostor (uže ili šire zemljopisno područje), dakle je naziv za društveni pojam. Druga riječ, *okolica*, odnosi se na prostor u (na) kojem čovjek prebiva, dakle je naziv za prostorni, zemljopisni pojam . . . A da bude svakome blisko i razumljivo, dovoljno je ako se govori o 'nečistoći čovjekove okolice' . . .«

S gledišta hrvatske zemljopisne znanosti i hrvatskog književnog jezika bilo bi neprihvatljivo riječ (pojam) OKOLINA rezervirati za oznaku prostora nekog naselja (grada ili sela), a riječ (pojam) OKOLICA (ili OKOLIŠ) za oznaku prostora izvan nekog naselja. Kad bismo to usvojili, onda bismo uvijek morali govoriti ili pisati o »zaštiti čovjekove okoline i čovjekove okolice (okolisha)«, pa bi u tomu slučaju i naziv nove rubrike u »Školskim novinama« morao glasiti ovako: ČOVJEKOVA OKOLINA, ČOVJEKOVA OKOLICA I OBRAZOVANJE !!

PITANJA I ODGOVORI

MADAR ILI MADŽAR?

R. K. iz Rijeke uputio nam je ovo pismo:
»U hrvatskim novinama, časopisima* i udžbenicima (i zemljopisnim!?) sve češće čitamo ovako napisane riječi:

* Na primjer Jezik, XXV, str. 15.

(A) Mađarska

Mađar
Mađarica
mađarski (u sva tri roda i broja)
mađarizacija
mađaron
'mađarac'.